

POVIJESNI RAZVOJ KAZNENOPRAVNOG POLOŽAJA POČINITELJA S DUŠEVNIM SMETNJAMA U ENGLESKOJ

Doc. dr. sc. Zlata Đurđević*

UDK 343.913(091)
Pregledni znanstveni rad

Autorica u radu utvrđuje i analizira temeljne materijalnopravne i procesno-pravne institute i pravna načela kroz koje se u Engleskoj formirao kaznenopravni položaj počinitelja kaznenih djela s duševnim smetnjama u razdoblju od ranog srednjeg vijeka do XIX. stoljeća. U srednjovjekovnom razdoblju oni obuhvaćaju kompenzaciju, božje sudove, objektivnu kaznenu odgovornost, stroge kazne, porotne sudove, ustanovu kraljeve milosti, test "divlje životinje". Novi vijek obilježava test niske inteligencije, test "dobra i zla" (Arnold, 1724), običajna specijalna presuda, odgoda suđenja zbog nesposobnosti za sudjelovanje u kaznenom postupku, progoni duševnih bolesnika. U XIX. stoljeću nastaju engleski pozitivno-pravni instituti kao što su M'Naghtenova pravila iz 1843, statutarna specijalna presuda (Criminal Lunatic Act 1800, Trial Lunatic Bill 1883), pomilovanje ministra unutarnjih poslova, pravni kriteriji za utvrđivanje nesposobnosti za suđenje (Pritchard, 1836) te pravo na branitelja. U radu se uz povijesnu metodu istraživanja koristi i poredbeno isticanjem razlika povijesnog razvoja engleskog i kontinentalnog europskog pravnog sustava. Dva fundamentalna obilježja engleskog kaznenopravnog sustava - evolutivnost i primat procesnog prava u odnosu na materijalno pravo - jasno se očituju u povijesnom razvoju kaznenog položaja počinitelja s duševnim smetnjama.

Ključne riječi: kazneno pravo, počinitelj kaznenog djela s duševnim smetnjama, Engleska, srednji vijek

---

* Dr. sc. Zlata Đurđević, docentica Pravnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Trg maršala Tita 14, Zagreb

I. UVODNE NAPOMENE

1. Pozitivni kaznenopravni položaj počinitelja s duševnim smetnjama u čitavoj se Europi temelji na *mutatis mutandis* istim materijalno-pravnim i procesno-pravnim institutima.¹ Međutim, povijesnopravni put kojim je prošla Engleska do njihova nastanka bitno je autohton i specifičan u odnosu prema kontinentalnoj Europi. Temeljna je evolutivna razlika, kako u trajanju razvoja pravnih instituta, tako i u metodi njihova nastanka. Englesko pravo ili *common law* nastajalo je sustavom precedenata, sudskim pravom koje se empirijski razvijalo od jednog do drugog slučaja, dok se kontinentalno pravo razvijalo teoretskom metodom deduktivnog zaključivanja temeljeći se na rimskom pravu oblikovanom na srednjovjekovnim sveučilištima.² Konture suvremenog kaznenopravnog položaja počinitelja s duševnim smetnjama na Kontinentu počele su se nazirati tek u XVIII. stoljeću u teoriji klasične škole kaznenog prava pod utjecajem racionalističke filozofije, teorija o ljudskim pravima te prosvjetiteljskih ideja, a ozakonjene su velikim kaznenim kodifikacijama nakon građanskih revolucija u XIX. stoljeću. Suprotno tome, engleski pravni instituti uopće, pa tako i oni koji normiraju postupanje s počiniteljima kaznenih djela s duševnim smetnjama, rezultat su tisućljetnog povijesnog kazuističkog razvoja.

2. Englesko pravo ne vrijedi na cijelom području britanskog otoka. Engleska i Wales imaju zajednički povijesno-pravni razvoj, dok se škotsko pravo znatno više nalazilo pod utjecajem europskog kontinentalnog prava.³ Stoga se izloženi povijesni razvoj kaznenopravnog položaja počinitelja s duševnim smetnjama u Engleskoj odnosi i na područje Walesa. Iako je englesko pravo vrijedilo na malom dijelu europskog prostora, ono je imalo odlučujući utjecaj na pravne

---

¹ Temeljni instituti suvremenog kaznenopravnog položaja počinitelja s duševnim smetnjama jesu isključenje odnosno smanjenje kaznenopravne odgovornosti, njihova opasnost, procesne garancije te prisilne psihijatrijsko-pravne mjere.

² O razlikama razvoja engleskog i kontinentalnog prava v. *Caenegem. R. C.* (1973), *The Birth of English Common Law*, London: Cambridge University Press, poglavlje 4.: English law and the Continent, 85-110; *Horvatić, Ž.* (1985) Krivična odgovornost duševno abnormalnih delinkvenata u anglo-američkom pravu, *Zbornik Pravnog fakulteta u Rijeci*, god. 6, 61-87, 63-66.

³ Škotsko je pravo i nakon unije Škotske s Engleskom 1707. godine zadržalo autohtonost, te se i danas u Velikoj Britaniji razlikuje pravni sustav Engleske i Walesa od pravnog sustava Škotske. V. *Krapac, D.* (1995) *Engleski kazneni postupak*, Zagreb: Pravni fakultet u Zagrebu, 1.

sustave brojnih zemalja na raznim kontinentima. Englesko pravo kolijevka je pravnih sustava zemalja s anglo-američkom pravnom tradicijom, kojima pripadaju bivše britanske kolonije kao što su SAD, Kanada, Australija, Novi Zeland, Pakistan, Indija, Južna Afrika i dr., pa je povijesni razvoj kaznenog prava Engleske i Walesa ujedno i povijesnopravno vrelo zemalja anglo-američkog kruga.⁴

3. Retrospektiva kaznenopravnog položaja počinitelja s duševnim smetnjama u Engleskoj izlaže se po ustaljenoj povijesnoj periodizaciji kroz srednji vijek, novi vijek i XIX. stoljeće. Iako je početna točka razvoja engleskog prava normansko osvajanje engleskog otočja 1066. godine, pa i razvoj kaznenopravnog položaja počinitelja s duševnim smetnjama započinje s kasnim srednjim vijekom (XI.-XV. st.), rad sadržava kratak osvrt na tragove razvoja prava tijekom ranog srednjeg vijeka (V.-X. st.). Povijesni pregled završava sa XIX. stoljećem kada nastaju neki od kaznenopravnih instituta koji su do danas ostali nepromijenjeni i predstavljaju pozitivno englesko kazneno pravo.⁵

4. Termin počinitelj s duševnim smetnjama u ovom radu koristi se kao viši rodni pojam za sve kategorije osoba koje imaju duševne smetnje, a postoji sumnja ili je u kaznenom postupku utvrđeno da su počinile kazneno djelo. S obzirom na vrstu duševne smetnje, njime su obuhvaćene duševno bolesne osobe, osobe nedovoljnog duševnog razvitka, kao i duševno poremećene osobe pod utjecajem narkotika ili alkohola, a s obzirom na normativnu posljedicu duševne smetnje, pojam obuhvaća optuženike kojih je kaznena odgovornost isključena ili smanjena te optuženike nesposobne za sudjelovanje u kaznenom postupku.

5. Kaznenopravni položaj počinitelja izvodi se iz pojma kaznenog prava u širem smislu riječi, što znači da obuhvaća kazneno materijalnopravni aspekt kroz institut kaznene odgovornosti te mjere lišenja slobode, kao i kazneno procesnopravni aspekt kroz institut nesposobnosti sudjelovanja u kaznenom postupku, razvoj racionalnog kaznenog postupka te procesne garancije optuženika. Neodvojivost procesnog i materijalnog kaznenog prava kao jedno od glavnih obilježja engleskog kaznenog prava transparentno se očituje kroz razvoj kaznenopravnog položaja počinitelja s duševnim smetnjama, a svojevrsna paradigma utjecaja kaznenog procesnog prava na postanak i razvoj materijalnoga

---

⁴ O razvitku kaznenopravnog položaja počinitelja s duševnim smetnjama u SAD-u v. *Horvatić, 1985.*

⁵ Pregled pozitivnopravnog položaja počinitelja s duševnim smetnjama u Engleskoj v. *Đurđević, Z. (1999) Pravni položaj počinitelja kaznenih djela s duševnim smetnjama u Engleskoj, Kanadi i Francuskoj, HLJKPP, 2, 531-564.*

jest institut isključenja kaznene odgovornosti impostiran u procesnom institutu obrane zbog duševnih smetnji.

II. SREDNJI VIJEK (V.-XV. ST.)

6. U prenormanskom razdoblju⁶ u Engleskoj, kao i u cijeloj Europi tijekom ranog srednjeg vijeka, nije postojala jasna razlika između kaznenih i građanskih povreda. Svjetovni su zakoni tretirali ubojstvo i tjelesne ozljede kao povrede koje zahtijevaju kompenzaciju pod prijetnjom krvne osvete. Odgovornost za povredu bila je objektivna i kolektivna, pa se visina kompenzacije nije određivala prema stupnju krivnje, već prema društvenom položaju počinitelja i težini povrede. Pravna razlika između povrede koju bi počinila duševno zdrava i duševno bolesna osoba u ovom razdoblju nije postojala, što pokazuju i norme saksonskog zbornika crkvenog prava iz VIII. stoljeća napisanog u manuskriptu burgundijske knjižnice. Odredba zbornika o postupanju s duševno bolesnim delinkventima, koja više nalikuje odredbi iz svjetovnog nego iz crkvenog zakona, glasi: "Ako čovjek izgubi svoj razum, i dogodi se da ubije nekoga, neka njegov rođak plati žrtvi i zaštiti ubojicu od druge osvete."⁷ Vidi se da pravni propis uređuje pitanja kompenzacije i osvete, a ne bavi se krivnjom počinitelja. Kao i svaki drugi slučaj ubojstva, ubojstvo počinjeno od duševno poremećene osobe rješavalo se tako da se bez provođenja suđenja njezina obitelj zaduživala da plati kompenzaciju i time počinitelja zaštiti od osvete. Uz imovinske obveze obitelj je bila dužna preuzeti i daljnju brigu o poremećenom počinitelju.

7. Pravni postupak utvrđivanja počinitelja i počinjenih povreda odnosno dokazno pravo germanskih plemena također nije bilo prikladan instrument za formiranje posebnog pravnog položaja osoba s duševnim smetnjama. Kao i u kontinentalnoj Europi ranog srednjeg vijeka, dokazno je pravo i u prenormanskoj

---

⁶ Godina 1066, u kojoj je William Normandijski osvojio Englesku koju su nastanjivala germanska plemena Angli, Sasi i Juti, dijeli englesku povijest na prenormansko i normansko razdoblje. Podjela engleske povijesti u razdoblju srednjeg vijeka analogna je podjeli srednjeg vijeka na rani srednji vijek koji traje od V. do XI. stoljeća i na kasni ili razvijeni srednji vijek od XI. do XVI. stoljeća.

⁷ "If a man fall out of his senses or wits, and it come to pass that he kill someone, let his kinsmen pay for the victim, and preserve the slayer against aught else of that kind." Walker, N. (1968), *Crime and Insanity in England: The Historical Perspective*, Vol. 1, Edinburgh: University Press, 15.

Engleskoj bilo iracionalno-religijskog karaktera. Dokazna sredstva, kao što su zakletva očišćenja optuženika (*juramentum purgationis*) s prisežnim pomoćnicima ili bez njih te jednostrani i dvostrani božji sudovi (*judicia Dei, ordalia*), služila su utvrđivanju činjenica iz prošlosti o tome je li optuženik počinio povredu ili ne. Odluka o počiniteljevoj odgovornosti donosila se na temelju formalnog ishoda radnje koja je činila dokazni postupak i o kojem su prema tadašnjem shvaćanju odlučivala božanstva.⁸ Kako se navedenim germanskim dokaznim postupcima dolazilo do činjenica koje su poznate bogovima, dakle do iracionalne "istine" o kaznenom djelu, takvi dokazi bili su realno neprimjereni čak i za istinito utvrđivanje objektivne odgovornosti počinitelja, pa je jasno da je uvažavanje subjektivnih elemenata kaznenog djela nedokučivo stupnju razvitka pravnog sustava ranog srednjeg vijeka.

8. U normanskom razdoblju engleske povijesti dolazi do krucijalnih promjena u postupanju s počiniteljima kaznenih djela zbog formiranja sustava kaznenog prava te ustanovljivanja racionalnog kaznenog postupka. U XI. stoljeću određene povrede kao što su ubojstvo, krađa, palež, provala u dom i izdaja prestale su se rješavati kompenzacijom i počele kažnjavati smrću i oduzimanjem imovine (*forfeiture*). Kaznenopravne odredbe koje su propisivale te povrede i kazne u obliku najtežih društvenih represivnih mjera postupno su se odvojile od drugih moralnih i pravnih normi. Nastao je sustav kaznenog prava čije su temeljne karakteristike bile načelo objektivne kaznene odgovornosti i sustav apsolutno određenih kazni. Za sva teža kaznena djela (*felonies*) bila je apsolutno određena smrtna kazna. Zbog usvajanja načela objektivne kaznene odgovornosti, krivnja shvaćena kao subjektivni sadržaj odgovornosti za djelo ni u ovom razdoblju nije bila pravno relevantna. Međutim, objektivna kaznena odgovornost vrijedila

---

⁸ Razlikujemo dvostrane i jednostrane božje sudove prema tome jesu li pri njihovu izvođenju sudjelovale obje stranke ili ih je izvodila samo ona stranka koja je dokazivala. Najvažnija vrsta dvostranog božjeg suda bio je sudbeni dvoboj (*judicium pugnae*) u kojem je uspjela s dokazom strana koja je u dvoboju pobijedila. Ustanova dvoboja kao božjeg suda osnivala se na vjerovanju da božanstvo neće dopustiti da u dvoboju pobijedi onaj tko je jači ili spretniji, nego onaj na čijoj je strani pravo. Primjer jednostranog božjeg suda je sud usijanog željeza (*judicium ferri igniti*) koji se provodio tako da je onaj tko je dokazivao golim rukama nosio na određenu udaljenost (obično devet koraka) usijanu željeznu masu određene težine. Dokaz je uspio ako osoba nije od nošenja usijanog željeza pretrpjela nikakvu tjelesnu ozljedu, u protivnom smatrala se krivom. O germanskom dokaznom pravu ranog srednjeg vijeka v. Bayer, V. (1995) Kazneno procesno pravo - odabrana poglavlja, Zagreb: MUP, 46-53.

je samo u svjetovnom kaznenom pravu, ali ne i u crkvenom pravu. Crkva je smatrala da je svaka osoba koja svojim ponašanjem krši moralne i religiozne propise za to osobno kriva i takvu subjektivnu krivnju nazivala je grijehom. Jedno od temeljnih pravila prema kojem se Crkva ravnala u okviru svoje nadležnosti za kažnjavanje i oprost grijeha bila je upravo individualna krivnja. Stoga ona nije odobravalala nanošenje zla bez postojanja krivnje, pa niti kažnjavanje duševno bolesnih počinitelja od svjetovnih sudova.

9. Pretpostavka usvajanja crkvenog zahtjeva za ustanovljivanjem posebnog kaznenopravnog položaja počinitelja s duševnim smetnjama bila je sudsko utvrđivanje duševnih smetnji u racionalnom kaznenom postupku. U Engleskoj se već u XII. stoljeću suđenje ordalijama počinje zamjenjivati suđenjem porotom, a božji sudovi konačno su diskreditirani 1215. godine kada ih je IV. lateranski sabor označio kao praznovjerje i zabranio sudjelovanje klerika u njima. Nakon uvođenja kaznenog postupka pred porotom⁹ razlikujemo dva načina postupanja s počiniteljima s duševnim smetnjama. Prvi je bio izvansudsko postupanje iz prethodnog razdoblja kojim se umobolnik bez suđenja mogao smjestiti u zatvor. Drugi način postupanja, koji je jačanjem zahtjeva za pravnom zaštitom i razvojem kaznenopravnog sustava tijekom vremena prevladao, bio je određen pravom. Pravo je zahtijevalo da se činjenice je li osoba počinila djelo i je li počinitelj bio duševno poremećen u trenutku počinjenja djela moraju formalno utvrditi pred malom porotom¹⁰ pod zakletvom. Ako su te činjenice bile pozitivno utvrđene, načelo objektivne kaznene odgovornosti i apsolutno određene kazne nije ostavljalo mjesta poroti ili sucima za diskreciju pri postupanju s poremećenim počiniteljima, već su oni morali biti kažnjeni za djelo koje su počinili strogom kaznom određenom pravom. Međutim, takvo postupanje bilo je protivno crkvenom inzistiranju na individualnoj krivnji (*mens rea*) i na otklanjanju kazne kad *mens rea* ne postoji. Rješenje sukoba između ta dva podjednako autoritativna konfrontirajuća zahtjeva moglo se naći samo u intervenciji osobe koje je autoritet bio iznad prava, a to je bio kralj. Stoga je uvedeno pravilo o obvezi sudaca da se obrate kralju ako porota utvrdi da je osoba duševno poremećena u vrijeme počinjenja djela, a kralj je zatim odlučivao kako će se postupiti s počiniteljem. Jedino je institucija kralja imala moć da se umiješa u redoviti tijek prava i oslobodi počinitelja s duševnim smetnjama kazne koja je bila apsolutno

⁹ O povijesnom nastanku porote v. Krapac, 1995, 30-31.

¹⁰ Mala porota djelovala je kao presudna porota u građanskim i kaznenim predmetima, a razvila se iz tzv. dokazne porote. V. Krapac, 1995, 30-31, te bilj. 8, na str. 31.

određena za njegovo kazneno djelo.¹¹ Ustanova milosti koju je dodjeljivao kralj bila je kompromis između s jedne strane zahtjeva za poštovanjem kaznenog prava utemeljenog na objektivnoj odgovornosti, a s druge strane crkvenog inzistiranja na *mens rea* te crkvenog zahtjeva da pravni postupak ne smije dovesti do okrutnih rezultata ako povreda nije bila namjerna. Tako, iako duševne smetnje u Engleskoj u srednjem vijeku nisu bile priznate kao pravni temelj za isključenje ili ublažavanje kaznene odgovornosti, ipak je pravilo o kraljevskom udjeljivanju milosti počiniteljima s duševnim smetnjama spriječilo njihovo kažnjavanje smrtnom kaznom.¹²

10. Osim u crkvenom pravu i u engleskoj pravnoj teoriji srednjeg vijeka nastaju prva shvaćanja o potrebi sudskog oslobađanja počinitelja s duševnim smetnjama. Tako Bracton, prvi engleski srednjovjekovni pravnik koji se bavio tim pitanjima u XIII. stoljeću piše da “kazneno djelo ne postoji ako nema volje za počinjenje povrede (*voluntas nocendi*) ... i ono što se može reći o djetetu i umobolniku jest da je jedan zaštićen nevinošću svoga postojanja, a drugi nesrećom svoga djela”.¹³ Opisujući nesposobnost duševno bolesnih (*furiosus* ili *non sanae mentis*) kaže da se oni “znatno ne razlikuju od životinja (*brutis*) kojima nedostaje razum (*ratio*)”. Pravni razlog zbog kojeg je Bracton smatrao da umobolnog počinitelja treba osloboditi jest nedostatak namjere na počinjenje djela jer mu kao i djetetu odnosno životinji nedostaje opća ljudska sposobnost rasuđivanja. Iz Bractonove usporedbe duševnog bolesnika i divlje životinje nastao je tzv. test “divlje životinje” (“*wild beast*”), kojim će se porotni sudovi, nakon što su krajem srednjeg vijeka počeli samostalno odlučivati o postupanju s počiniteljima s duševnim smetnjama, sve do ustanovljivanja tzv. testa “dobra i zla” u XVI. stoljeću, koristiti za njihovo oslobađanje.

---

¹¹ Walker, 1968, 24.

¹² “Duševna bolest optuženika nije bila jedina okolnost koje je obvezivala suce da konzultiraju kralja. Kraljevska milost korištena je i u slučajevima ubojstva u nezgodi ili samoobrani, ili ako je optuženik bio dijete.” Ibid.

¹³ “... for a crime is not committed unless the will to harm be present. ... And then there is what can be said about the child and the madman, for the one is protected by his innocence of design, the other by the misfortune of his deed.” Bracton, *De Legibus et Consuetudinibus Angliae* (*On the Laws and Customs of England*), prema: ibid., 26.

III. NOVI VIJEK (XVI.-XVIII. ST.)

11. U novovjekoj Engleskoj vidljiv je značajan napredak u razvoju prava koje je određivalo materijalnopravni i procesnopravni položaj počinitelja s duševnim smetnjama.¹⁴ Do kraja XVI. stoljeća razvijeni su kaznenopravni instituti kojima su se u kaznenom postupku mogli koristiti duševno bolesni i nedovoljno duševno razvijeni okrivljenici kako bi se zbog duševne smetnje obranili od optužbe (*defense of insanity*), kao i pravna procedura koja je omogućila da počinitelji s duševnim smetnjama više ne budu prepušteni kraljevoj milosti, već da ih oslobodi porota u sudskom postupku.

12. Razlika između nedovoljnog duševnog razvitka (*idiocy, feeble-minded, stupidity*) i duševne bolesti (*madness, insanity*) bila je poznata u engleskom pravu još u statutu iz XIV. stoljeća (*De Praerogativa Regis 1324*), koji je oduzeo roditeljima, a dao kralju, povlasticu korištenja i nadzora (*custody*) nad imovinom nedovoljno duševno razvijenih osoba.¹⁵ Ta kraljeva povlastica nije postojala u slučaju duševne bolesti i duševni bolesnik je nakon što se oporavio imao pravo ne samo na svoje imanje već i na plodove koji su nastali za vrijeme trajanja njegove bolesti. Uvažavanje razlike između osoba nedovoljnog duševnog razvitka i duševno bolesnih osoba dovelo je i do uspostave različitih vrsta obrane u kaznenom postupku. Za obranu osobe nedovoljnog duševnog razvitka u vrijeme vladavine kralja Henrika VIII. (1509-1547) koristio se tzv. test niske inteligencije (*primitive intelligence tests*) kojim se mjerio stupanj duševne (ne)razvijenosti okrivljenika potreban za isključenje njegove krivnje. Test je određivao da se osoba "koja ne zna računati ili izbrojiti 20 penija, niti reći tko su joj otac ili majka, niti koliko je stara i za koju se čini da ne može shvatiti što joj koristi, a što šteti"¹⁶ smatra idiotom od rođenja te nije kriva za svoja djela.

¹⁴ Najjasniji pregled prava i procedure u tom razdoblju nalazi se u *History of the Pleas of the Crown*, koji je nađen u neobjavljenim radovima *sir Matthewa Halea* nakon njegove smrti 1676. godine. Drugi znameniti engleski pisac koji se također bavio pravnim položajem duševno poremećenih osoba bio je *Coke* (1552-1634).

¹⁵ Nedovoljna duševna razvijenost shvaćala se kao trajno stanje koje se ponekad definiralo kao postojeće od rođenja. Statut o kraljevoj povlastici (*The Statute on the King's Prerogative, The Royal Prerogative*) dao je kralju pravo na korištenje plodova s imanja nedovoljno duševno razvijene osobe za vrijeme njezina života, uz obvezu da se njoj te o njoj ovisnim članovima obitelji osiguraju osnovne životne potrebe. Nakon smrti bolesnika imanje se vraćalo zakonitim nasljednicima. V. *Walker*, 1968, 25; <http://www.imhl.com/history.htm>, 1.

¹⁶ *Fitzherbert*, *ibid.*, 36.

13. Prema počiniteljima kaznenog djela koji su imali neku duševnu bolest primjenjivao se institut pod nazivom test “dobra i zla” (*“right-wrong” test*). Prvobitna svrha tog testa u kaznenom pravu bila je da se utvrdi je li dijete u dobi između sedam i 14 godina koje je optuženo za teže kazneno djelo (*felony*) sposobno razlikovati dobro od zla, što je bio uvjet za njegovu kaznenu odgovornost. Za djecu do sedam godina smatralo se da nemaju sposobnost rasuđivanja, pa je za njih vrijedila presumpcija *iuris et de iure* da nisu sposobna za stvaranje navedene distinkcije. Duševno bolesne osobe izjednačivale su se u pogledu kaznene odgovornosti s djecom između sedam i 14 godina, što je značilo da se isključenje njihove kaznene odgovornosti nije presumiralo, već se u svakom pojedinom slučaju moralo utvrditi primjenom *“right-wrong”* testa. Ako bi se testom utvrdilo da je duševno bolesna osoba sposobna razlikovati dobro od zla, smatralo se da je imala namjeru počinjenja kaznenog djela te da je kriva.

Test “dobra i zla” poslužio je i za popunjavanje jedne pravne praznine koja se pojavila u kaznenim postupcima pred porotnim sudovima protiv duševno bolesnih osoba nakon što je pred kraj srednjeg vijeka komplicirana srednjovjekovna procedura koja je uključivala kraljevsku prerogativu zamijenjena postupkom u kojem porota nije samo odlučivala je li počinitelj duševno bolestan (*insane*), već je imala ovlast i da ga sama oslobodi. Oslobađajuća presuda bila je *de iure* utemeljena na Bractonovoj pretpostavci da duševno bolesni počinitelj zbog potpunog nedostatka razuma uopće ne shvaća svoje postupke (*“wild beast test”*), pa nema ni namjere počiniti kazneno djelo. Međutim, u najvećem broju slučajeva, bilo je očito da duševno bolesni počinitelj ima namjeru ubiti ili barem teško ozlijediti svoju žrtvu, kao i da njegova duševna bolest ne dovodi do gubitka razuma u svim životnim situacijama. Porota je ipak, uz odobrenje suca, u pravilu i u takvim slučajevima donosila oslobađajuću odluku. Kriterij za oslobađanje duševno bolesnog počinitelja koji je postavio test “dobra i zla” više nije bio tako strog kao što je zahtijevao Bracton, pa čak i pravni pisci XVI. i XVII. stoljeća kao Coke i Hale, prema kojima je počinitelj također morao biti u cijelosti lišen razuma, odnosno potpuno lud i bez memorije. Prema testu “dobra i zla” duševno bolesni počinitelj nije bio kriv ako nije mogao ocijeniti pravu prirodu i značenje svojeg postupka odnosno ako nije znao da čini zlo, bez obzira na to je li njegov postupak bio namjeran ili ne. Tako je poroti bilo omogućeno da donosi pravno utemeljene oslobađajuće odluke u slučajevima kada je kazneno djelo bilo počinjeno namjernom radnjom, ali značenje te radnje počinitelj zbog

duševne bolesti nije znao. U znamenitom kaznenom slučaju *Arnold*¹⁷ iz 1724. godine sudac Tracy, rezimirajući rezultate dokaznog postupka (*summing up*), protumačio je poroti test “dobra i zla” rekavši da se “čovjek koji je bio potpuno lišen razumijevanja i pamćenja tako da ne zna što čini, kao što to ne zna dijete, zvijer ili divlja životinja, nikada ne može kazniti; i zato moram prepustiti vašoj odluci je li stanje u kojem je bio taj čovjek... učinilo ga takvim da je znao što čini, da je bio sposoban razlikovati čini li dobro ili zlo, i da je razumio što je učinio.”¹⁸ Pitanje za porotu dakle više nije bilo samo je li znao što čini, već je li bio sposoban razlikovati čini li dobro ili zlo.

14. Engleski pravni teoretičari XVII. stoljeća razlikovali su i treću vrstu duševnog poremećaja: tzv. *dementia affectata* ili “*induced witlessness*” prouzročenu uzimanjem alkohola ili narkotika koji u pravilu nije mogao poslužiti kao obrana u kaznenom postupku. Ipak pravo je predvidjelo dvije iznimke kada je duševna poremećenost izazvana alkoholom ili narkoticima morala biti prosuđivana kao i svaka druga duševna smetnja. Prva je kada se osoba našla u toksičnom stanju

¹⁷ Arnold je bio optužen za pokušaj ubojstva lorda Onslowa s kojim do tada nije imao nikakvih privatnih kontakata. Jednog dana kad se lord Onslow s drugom gospodom na konju vraćao iz lova na lisice, Arnold se pojavio na njihovoj stazi i krećući se prema njima ispalio hitac u lorda Onslowa. Lord je preživio napad, a Arnold je bio odmah uhićen. U kaznenom postupku očitovao se nedužnim. Brojni svjedoci iz kruga obitelji i lokalne zajednice posvjedočili su Arnoldovu duševnu bolest, kao i njegov nadimak “Ludi Ned Arnold”. Sluškinja je iskazala da ga je uvijek nalazila u velikom neredu, da joj se znao žaliti da ga je lord Onslow začarao te da je poslao u njegovu sobu đavole i vragove koji mu ne daju mira, a svjedokinja Mary Martin potvrdila je njegove izjave da lord Onslow ima takvu moć nad njim da on ne može jesti, piti, spavati niti imati spokoja zbog njega. Nesretne okolnosti slučaja za Arnolda bile su: mišljenje lorda Onslowa da je napad na njega samo dio zavjere protiv kralja, Arnoldovom branitelju nije bilo dopušteno poduzimanje svih radnji u postupku (v. poglavlje IV. točku 25), zbog političkih implikacija slučaja sudac Tracy nije mu bio naklonjen, što proizlazi iz njegova završnog obraćanja poroti. Porota nije prihvatila Arnoldovu obranu zbog duševne bolesti i proglasila ga je krivim, međutim zbog intervencije lorda Onslowa smrtna kazna nije izvršena, već je Arnold proveo sljedećih 30 godina svog života u zatvoru Southwark. O slučaju *R. v. Arnold* (1724) 16 St. Tr. 695. vidi Walker, 1968, 53-57; Beattie, J. M. (1986) *Crime and the Courts in England 1660-1800*, Oxford: Clarendon Press.

¹⁸ “... it must be a man that is totally deprived of his understanding and memory, and doth not know what he is doing, no more than an infant, than a brute or a wild beast, such a one is never the object of punishment; therefore I must leave it to your consideration, whether the condition this man was in, as it is represented to you on one side or the other, doth shew a man, who knew what he was doing good or evil, and understood what he did...” Walker, 1968, 56.

zbog pogrešnog postupka liječnika ili lukavosti njezinih neprijatelja, a druga iznimka, koja je spasila od vješala neke viktorijanske alkoholičare, bila je ako je teški alkoholizam izazvao trajno ili nepromjenjivo ludilo.

15. Kako bi porota u kaznenom postupku prema optuženicima s duševnim smetnjama mogla primijeniti navedeni test niske inteligencije i test “dobra i zla” (*the tests of criminal insanity*) te osloboditi počinitelja, bilo je potrebno razviti adekvatne procesne mehanizme. U tu svrhu nastala je u običajnom pravu tzv. specijalna presuda (*special verdict*) koja se obvezno donosila u slučajevima ubojstva u samoobrani, a fakultativno u slučajevima duševnih smetnji. Porota je mogla počinitelja s duševnim smetnjama ili osloboditi proglašavajući ga nedužnim (*non guilty*) ili donijeti specijalnu presudu kojom će utvrditi da je počinio kazneno djelo, “ali da je bio *non compos*, ili da je bio ispod dobi četrnaestogodišnjaka ... i da nije imao sposobnost razlikovati dobro od zla”.¹⁹ Postupak prema počinitelju s duševnim smetnjama nakon oslobađanja ovisio je o tome je li optuženik predstavljao kontinuiranu opasnost za druge ili ne. Ako optuženik nije bio opasan, vraćao se svojoj obitelji ako ga je ona željela prihvatiti i garantirati za njegovo buduće ponašanje. Ako je predstavljao opasnost za druge ili nije imao obitelj ili srodnike koji bi se mogli o njemu brinuti, običajno pravo dopuštalo je da se “zbog sigurnosti kraljevih podanika”²⁰ zatvori “dok mu se ne povrati razum bez čekanja da kruna o tome odluči”.²¹ Oduzimanje slobode počinitelju s duševnim smetnjama mogao je narediti sudac koji ga je sudio, ali je i sama obitelj mogla zatvoriti i okovati duševnog bolesnika.

16. Obrana zbog duševnih smetnji (*defence of insanity*) mogla se u kaznenom postupku sve do kraja XVIII. stoljeća koristiti samo u slučajevima optužbe za kaznena djela zapriječena smrtnom kaznom (*capital charges*). Navedeno ograničenje nije bilo tako značajno ako se zna da su u Engleskoj sva teža kaznena djela još od srednjeg vijeka bila zapriječena smrtnom kaznom, a da je njihov broj u XVIII. stoljeću iznosio preko 200.²² Osim toga, ograničenje na kapitalna

¹⁹ Hale (1736) *Historia Placitorum Coronae*, I, London, ch. III, prema: *ibid.*, 41.

²⁰ Beattie, 1986, 84.

²¹ Blackstone, u: Walker, 1968, 42.

²² U XVIII. stoljeću u Engleskoj je došlo do naglog povećanja broja kaznenih djela zapriječenih smrtnom kaznom. Među njih se ubrajala i npr. krađa stvari koja je bila vrjednija od 40 šilinga. Djeca starija od 7 godina mogla su biti osuđena na smrt, što se i događalo, a djeca iznad 14 godina bila su izjednačena s odraslima. Glasoviti engleski kriminolog Leon Radzinowicz započinje svoju Povijest engleskog kaznenog prava riječima sir Samuela

kaznena djela bilo je vrlo logično s obzirom na sličnosti tadašnjeg postupanja s osuđenima i psihijatrijskim bolesnicima. Naime, sve do XIX. stoljeća u Europi nije postojala razlika između penalnih i psihijatrijskih ustanova niti između postupanja prema osobama koje su u njima bile smještene. I kaznionice i umobolnice bile su ustanove za ograničenje slobode kretanja, a ne ustanove popravnog ili terapijskog karaktera. Zatvor je istovremeno bio i zakonom priznati način postupanja s duševnim bolesnicima i vrsta blaže kazne, a isto je vrijedilo i za bičevanje. Čak se događalo da su između XVI. i XIX. stoljeća iste osobe bili ravnatelji javne umobolnice Bethlem²³ i kaznionice Bridewell. Stoga je sve do XIX. stoljeća, kada će se počinitelji s duševnim smetnjama početi postupno prebacivati iz zatvora u azile, smisao obrane zbog duševnih smetnji bio samo u izbjegavanju smrtne kazne.

17. Postupanje s počiniteljima koji su zbog duševnih smetnji bili nesposobni za suđenje (*unfit to plead, unfit to be tried*) još od XIV. stoljeća bilo je povezano s procesnim rješenjima koja su postojala za gluhonijeme počinitelje te za počinitelje koji su odbijali odgovoriti na optužnicu. Procesna pretpostavka za sva suđenja zbog teškog kaznenog djela (*felony*) ili izdaje (*treason*) bila je optuženikovo očitovanje (*plea*) smatra li se prema pročitanoj optužnici (*arraignment*) krivim (*guilty*) ili nedužnim (*not guilty*). Ako optuženik ne bi odgovorio na optužnicu izgovarajući navedene riječi, suđenje se ne bi moglo nastaviti, on ne bi mogao biti osuđen i smaknut, a njegova imovina ne bi se mogla konfiscirati. U slučaju optuženikove šutnje, sud se pitao šuti li “zbog Božjeg iskušenja” ili “iz zlobe” (*“Is he mute of malice, or by the visitation of God?”*). Pod “Božjim iskušenjem” razumijevali su se psihički ili fizički nedostaci kao što su gluhonije-

---

Romillyja iz 1810. godine: “Vjerojatno ne postoji nijedna druga zemlja na svijetu u kojoj se tako velik broj ljudskih radnji kažnjava gubitkom života kao što je to u Engleskoj.” O smrtnoj kazni u Engleskoj vidi Radzinowicz, L. (1948) *A History of English Criminal Law*, vol. I, London: Stevens&Sons Limited.

²³ Bethlem, jedna od najstarijih psihijatrijskih bolnica u Europi, osnovana je u XIII. stoljeću kao samostan *St. Mary of Bethlehem*. Duševne bolesnike počela je primati 1377. godine, u 1403. godini u njoj je bilo smješteno šest umobolnih pacijenata, a taj je broj do 1642. godine narastao na 44. Bolnica je 1676. godine premještena na novu lokaciju gdje je primala 130-150 pacijenata. Promjenom njezine funkcije iz samostana u prihvatilište za duševne bolesnike promijenilo joj se i ime u Bethlem ili Bedlam. Od 1377. godine koriste je stanovnici Londona, a sve do XVII. stoljeća ostala je jedino specijalizirano mjesto za duševno bolesne osobe. Azil Bethlem ostao je pod upravom grada Londona sve do 1948. godine.

most ili umobolnost. Za osobe koje su bile gluhe ili nijeme od rođenja vrijedila je presumpcija da su idioti jer ne razumiju pravo niti njegove kazne. U slučaju umobolnosti porota je bila dužna provesti istragu (*inquest of office*) o tome postoji li duševna smetnja ili je optuženik hini. Ako je porota utvrdila da se optuženik pretvara, bio bi kao i svaki drugi optuženik koji odbija odgovoriti na optužnicu podvrgnut posebnoj torturi pod nazivom *peine forte et dure*.²⁴ Ako bi se utvrdilo da je optuženik potpuno umobolan (*absolutely mad*), porota je proglasila da je nesposoban za suđenje (*insanity on arraignment*) i postupak bi se morao dogoditi dok mu se ne povrati razum.

18. Masovni progoni vještica koji su se tijekom cijelog novog vijeka događali na europskom kontinentu i u okviru kojih su se osobe s duševnim smetnjama sustavno proganjale i ubijale²⁵ nisu zaobišli Englesku, iako su bili znatno manjeg opsega i kraćeg trajanja. Za razliku od Europe u kojoj se broj žrtava djelovanja crkvene Inkvizicije procjenjuje na oko 300.000, u Engleskoj se u razdoblju progona od 1542. do 1736. godine govori o manje od 1000 žrtava.²⁶ Dok je u Europi papa Ivan XXII. donošenjem bule *Super illius specula* 1326. godine proglasio čarobnjaštvo herezom, čime je omogućio okrutan progon tzv. vještica i čarobnjaka svim svjetovnim i crkvenim normativnim i institucionalnim instrumentima, u Engleskoj je u 14. stoljeću vladala tolerancija prema čarobnjaštvu zbog nedostatka veze između poganskih postupaka i kršćanskog koncepta đavla. Nakon prelaska na protestantizam, koji je odbacio izvjesne katoličke nazore i postupke, ali je preuzeo katoličku demonologiju, nastala je serija statuta protiv

²⁴ Iako engleski postupak, za razliku od kontinentalnog postupka tijekom novog vijeka, nije poznao torturu kao vrstu dokaznog sredstva za dobivanje priznanja, u njemu je postojala tzv. *peine forte et dure*, tortura za dobivanje optuženikove izjave o osnovanosti optužnice. Tortura se provodila tako da se o optuženika vješao težak teret koji se povećavao sve dok ne bi ili dao izjavu ili umro. Ta vrsta torture službeno je ukinuta 1772. godine, a upotrebljavala se sve do 1736. kako bi se optuženici prisilili da odgovore na optužnicu za ubojstvo. Poznato je da su mnogi optuženici odabrali smrt pod torturom kako bi izbjegli kazneni postupak u kojem bi im, osim što bi bili osuđeni na smrt, bila konfiscirana imovina i obeščašćeno obiteljsko ime. O tome vidi *Walker*, 1968, 220; *Beattie*, 1986, 337-338; *Krapac*, 1995, 100.

²⁵ *V. Zilboorg, G. & Henry, G. W.* (1941), *A History of Medical Psychology*. New York: W. W. Norton & Company; *Ackerknecht, E. H.* (1959) *A Short History of Psychiatry*, New York: Hafner Publishing Company.

²⁶ *Holmes, R.* (1974) *Witchcraft in British History*, Plymouth: Clarke, Doble & Brendon Ltd., 50.

čarobnjaštva koji su otvorili vrata progonu vještica u Engleskoj. Međutim, niti zakon kralja Henrika VIII. iz 1542. niti *Witchcraft Act* kraljice Elisabethe iz 1563. godine nije propisivao smrtnu kaznu za čaranje osim ako se radilo o kaznenom djelu izdaje ili je čaranje prouzročilo smrt, što se smatralo vrstom ubojstva. U tim slučajevima vještica se kažnjavala vješanjem, dok je čaranje koje nije dovelo do smrti bilo zapriječeno kaznom zatvora od jedne godine te sa četiri pojavljivanja na stupu srama.²⁷ Tek je nakon krunidbe Jamesa I. zakonom iz 1604. godine (*An act against Conjuratation, Witchcraft and dealing with evil and wicked Spirits*) određena smrtna kazna za samo prakticiranje magije. Iako je time preuzet kontinentalni koncept zločina čarobnjaštva, i nadalje su postojale značajne razlike u njegovom progonu u usporedbi s kontinentalnom Europom. U Engleskoj nikad nije djelovala crkvena Inkvizicija, nepostojanje inkvizicijskih progonitelja i inkvizicijskog kaznenog postupka spriječilo je primjenu torture koja se u engleskom akuzatornom kaznenom postupku nije koristila radi dobivanja iskaza od optuženika, a smrtna se kazna i dalje izvršavala vješanjem, a ne torturalnim spaljivanjem. Usprkos tome što se crkvena Inkvizicija nije ukorijenila u Engleskoj, njezin priručnik *Malleus Maleficarum*,²⁸ koji je svakoj vrsti poremećaja, pa tako i duševnom poremećaju, pripisao dijabolično porijeklo, izvršio je velik utjecaj na engleske umove.²⁹ I u Engleskoj se kao i u cijeloj Europi određeni broj "vještica" odnosio na dementne starije žene i druge duševno bolesne osobe. Zenit manije progona vještica dogodio se za vrijeme vladavine Charlesa I. koja završava civilnim ratom i kraljevim smaknućem 1649. godine. U sljedećih 11 godina vlast u Engleskoj preuzima Parlament i Cromwell koji je zauzeo poziciju kralja te od tada dolazi do postupnog jenjavanja progona vještica, koji sasvim prestaju krajem XVII. stoljeća. Britanija je službeno ukinula zakone o progonu vještica 1736. godine.

Možemo zaključiti da je i u Engleskoj, usprkos razvijenijem kaznenopravnom položaju duševno bolesnih počinitelja u usporedbi s drugim novovjekim europskim zemljama, u ovom razdoblju ustanovljen ambivalentan kaznenopravni

²⁷ Ibid., 88.

²⁸ Najutjecajnije djelo mračne novovjeka demonističke literature i temeljni priručnik Inkvizicije bio je *Malleus Maleficarum* (Malj koji ubija vještice) iz 1486. godine koji su napisali Heinrich Institor Kraemer i Jacob Sprenger, dvojica njemačka dominikanca, profesora teologije, inkvizitora, sadista i masovnih ubojica. *Malleus* je jasno označio svakoga tko je pokazao i najmanju psihološku devijaciju ili posebnost kao vješticu ili čarobnjaka. *Ackerknecht*, 1959, 18.

²⁹ *Walker*, 1968, 47.

položaj osoba s duševnim smetnjama. Naime, s jedne strane kazneno je pravo primjenom testova “dobra i zla” i primitivne inteligencije isključivalo krivnju zbog duševnih smetnji, a s druge su strane osobe s duševnim smetnjama bivale kažnjavane zbog počinjenja kaznenog djela čarobnjaštva samo na temelju njihove duševne bolesti. Duševna smetnja je dakle istodobno bila i razlog za isključenje kazne i uzrok njezina izricanja.

IV. XIX. STOLJEĆE

19. Kaznenopravni položaj počinitelja s duševnim smetnjama u Engleskoj u XIX. stoljeću formira se kroz daljnji razvoj njegovih konstitutivnih elemenata koji su se profilirali kroz razdoblje srednjeg i novog vijeka. U XIX. stoljeću dolazi do izmjene materijalno-pravnih pravila o isključenju krivnje obranom zbog duševnih smetnji, formuliranja kriterija za utvrđivanje nesposobnosti za sudjelovanje u kaznenom postupku, transformiranja ustanove kraljevske milosti u ustanovu pomilovanja koja se primjenjivala prema smanjeno kazneno odgovornim osuđenima s duševnim smetnjama te povećanja procesnih garancija osoba optuženih za kaznena djela. Retrogradni element kaznenopravnog položaja počinitelja s duševnim smetnjama koji je uveden na samom početku XIX. stoljeća jest obligatorno donošenje specijalne presude kojom se počinitelj zatvarao na neodređeno vrijeme nakon utvrđivanja njegovih duševnih smetnji u kaznenom postupku.

20. Sredinom XIX. stoljeća u povodu kaznenog postupka protiv Daniela M’Naghtena ustanovljena su nova pravila za obranu optuženika isključenjem krivnje zbog duševne bolesti (*insanity defence*). Test “dobra i zla” prema kojem se do tada prosuđivalo isključuju li počiniteljeve duševne smetnje *tempore criminis* njegovu krivnju zamijenjen je 1843. godine tzv. M’Naghtenovim pravilima. Daniel M’Naghten, vjerujući da ga proganjaju i viktimiziraju torijevci jer je na izborima glasovao protiv njih, odlučio je ubiti torijevskog predsjednika vlade sir Roberta Peela.³⁰ Međutim, zabunom je ubio njegova tajnika Drummonda

---

³⁰ Kao i u većini znamenitih slučajeva engleskog pravosuđa, i Daniel M’Naghten patio je od duševne bolesti koja se ispoljavala u animozitetu prema javnim ličnostima. Pet ili šest godina prije suđenja M’Naghten je počeo vjerovati da ga proganjaju i žalio se na bolove u glavi. Nekad je progonitelj bila policija, nekad članovi rimske crkve, nekad torijevci. Kad je bio sam, progonitelji su ga pratili, smijali su mu se i bacali slamke u lice, dok su, kad je

zamijenivši ga s predsjednikom vlade. Za suđenje mu je kao branitelj bio dodijeljen Alexander Cockburn, jedan od najsposobnijih odvjetnika toga vremena, koji je morao dokazati da se M’Naghtenovo djelomično ludilo, s obzirom na to da je bilo očito da mu nisu oduzete sve psihičke sposobnosti, nalazi u okvirima pravnog tumačenja duševne bolesti (*insanity*), kao i da je ono isključilo njegovu krivnju. Nakon što je iskazima niza svjedoka, među kojima i četvorice liječnika, dokazao optuženikovo ludilo, Cockburn je argumentirao da je ono izazvalo psihičku obmanu koja mu je oduzela svaku sposobnost samokontrole. Iako nije zadovoljavala kriterije testa “dobra i zla”, porota je prihvatila Cockburnovu obranu i proglasila M’Naghtena nedužnim, a M’Naghten je na temelju specijalne presude poslan u bolnicu Bethlem. Međutim, engleska javnost bila je konsternirana presudom i u oba doma Parlamenta javili su se pritisci za preciznijim i jasnijim definiranjem duševne bolesti koja isključuje krivnju. Nakon debatanja u Domu lordova, odlučeno je da se sucima na tu temu postavi pet pitanja,³¹ a njihovi odgovori, u kojima su se prema vlastitim riječima ograničili na ono što smatraju mjerodavnim pravom, postala su tzv. M’Naghtenova pravila

---

bio u društvu, vješto nestajali. O M’Naghtenovoj duševnoj bolesti govori i sljedeća njegova izjava koju je dao prije suđenja: “Torijevci u mom rodnom gradu prisilili su me da učinim. Oni me slijede i progone gdje god idem, i potpuno su uništili moj duševni mir. Oni su me pratili u Francusku, Škotsku, po cijeloj Engleskoj, zapravo oni me prate kuda god idem... Optužili su me za zločine za koje nisam kriv; oni me zapravo žele ubiti. Za to postoje dokazi. To je sve što imam reći.” Ibid., 91.

³¹ Pitanja koja su postavljena sucima bila su: 1. Koje pravo vrijedi za navodna kaznena djela počinjena od osoba koja imaju psihopatološku obmanu (*insane delusion*) u odnosu prema jednom ili više subjekata ili osoba, kao npr. kada je u vrijeme počinjenja djela optuženik znao da postupa protivno pravu, ali je postupao pod utjecajem psihopatološke obmane, sređujući ili osvećujući neku pretpostavljenu štetu ili ozljedu, ili zbog zaštite javnog interesa? 2. Koja pitanja treba postaviti poroti kada je osoba za koju se tvrdi da pati od psihopatološke obmane u odnosu prema jednom ili više subjekata ili osoba optužena za počinjenje kaznenog djela (npr. ubojstvo), a brani se duševnom bolešću? 3. Pod kojim uvjetima treba pitanje o počiniteljevu psihičkom stanju u vrijeme počinjenja djela ostaviti na odluku poroti? 4. Ako osoba zbog psihopatološke obmane u pogledu postojeće činjenice počinji kazneno djelo, je li njezina krivnja isključena? 5. Može li liječnik za duševne bolesti, koji nikad prije suđenja nije vidio okrivljenika, ali je bio prisutan tijekom cijelog suđenja i ispitivanja svjedoka, dati svoje mišljenje o duševnom stanju okrivljenika u vrijeme počinjenja navodnog djela, odnosno o njegovoj svijesti o protupravnosti postupanja u vrijeme počinjenja djela, odnosno o tome je li djelovao pod utjecajem obmane i kakve? Ibid., 97.

prema kojima i danas engleska porota odlučuje o krivnji počinitelja s duševnim smetnjama.

Prvo i četvrto pitanje odnosilo se na isključenje krivnje optuženika kojeg je duševna smetnja ograničena samo na psihopatološku obmanu (*insane delusion*). U tom pogledu pravila su ustanovila da se optuženik koji je znao da postupa suprotno pravu smatra nedužnim samo ako bi ga njegova obmana, da je bila istinita, izuzela od kažnjavanja. Tako npr. ako optuženik zbog svoje obmane smatra da mu drugi čovjek želi oduzeti život i u navodnoj ga samoobrani ubije, on će biti izuzet od kazne, ali ako je bio u obmani da je pokojni nanio štetu njegovoj ličnosti i bogatstvu, i ubije ga iz osвете, bit će kažnjen. Prigovor koji će tom dijelu pravila uputiti kasnije generacije psihijatarata jest pretpostavka da čovjek može biti obmanut na tako vrlo ograničen način, a da istodobno ne pati od nekog drugog poremećaja ili oštećenja shvaćanja realnosti ili sposobnosti samokontrole. Nije nezamislivo, ali je malo vjerojatno, da će takav počinitelj, osobito ako je počinio nasilno kazneno djelo, biti u svim drugim pogledima normalan.³²

Odgovor na drugo i treće pitanje smatra se suštinom pravila jer sucima daje jasne upute o obraćanju poroti, i to kako u pogledu pravnih pravila o teretu dokaza tako i o vrsti i stupnju duševne bolesti koja isključuje optuženikovu krivnju. Pravila se temelje na presumpciji da svaki čovjek raspolaže s dovoljno razuma da bi bio odgovoran za počinjenje kaznenog djela, dok se ne dokaže suprotno. Obrana zbog duševnih smetnji bit će prihvaćena ako je dokazano “da je optuženik u vrijeme počinjenja djela zbog duševne bolesti (*disease of the mind*) imao takvu intelektualnu smetnju (*defect of reason*) da nije znao prirodu i značaj (*the nature and quality*) svoga djela ili, ako je znao, da nije znao da čini zlo (*wrong*).” Ovaj test, nazvan testom “kriminalnog ludila” (*test of criminal insanity*), bio je kombinacija Bractonovog “*wild beast*” testa i “*right-wrong*” testa. Zahtijevao je da optuženik mora biti lišen ili shvaćanja što čini, dakle značenja radnje u fizičkom i kauzalnom smislu, ili shvaćanja da čini nešto nedopušteno, dakle protupravnosti radnje, a uzrok njegove intelektualne smetnje morala je biti duševna bolest, a ne npr. neznanje ili pogreška. Prevedeno u pravnu terminologiju kontinentalne Europe, prema M’Naghtenovim pravilima počinitelj je bio neubrojiv ako je postojala biopsihološka komponenta definirana kao duševna bolest (*disease of the mind*) koja je prouzročila isključenje intelektualnih (kognitivnih) sposobnosti.

---

³² Ibid., 99.

Također je upozoreno da se sintagma “je li optuženik u vrijeme počinjenja djela znao razliku između dobra i zla” ne odnosi na općenito, apstraktno razlikovanje dobra i zla, čime su suci do tada prilikom tumačenja testa “dobra i zla” mogli dovesti porotu u zabunu, već na konkretnu optuženikovu mogućnost razlikovanja je li svakom svojom radnjom za koju se tereti učinio dobro ili zlo, odnosno je li ona dopuštena ili ne. Međutim, to ne znači da je potrebno dokazivati da je optuženik poznao pravo koje je prekršio jer se presumira da svi poznaju pravo. Bilo je dovoljno da je optuženik bio svjestan da nije smio počinuti radnju koju je počinio te da je ta radnja bila protivna pravu. Time je riješena i nedoumica o tome odnosi li se pojam zlo ili nedopušteno (*wrong*) na moralnu nedopuštenost (*moral wrongness*) ili na pravnu (*illegality*). Tražilo se da optuženik bude svjestan moralne nedopuštenosti svoje radnje, ali je to bilo kaznenopravno relevantno samo ako je ona predstavljala kazneno djelo. Ako je radnja bila protupravna i duševno bolestan optuženik je znao da je ona moralno nedopuštena, on se kažnjavao, a ako je vjerovao da je ona moralno opravdana, nije.^{33, 34, 35}

21. Dok je još u XVIII. stoljeću u Engleskoj postojala mogućnost da duševno bolesni počinitelji nakon što ih porota u kaznenom postupku proglasi nedužnima ostanu na slobodi ako ne predstavljaju opasnost i imaju obitelj koja ih je spremna prihvatiti, 1800. godine donesen je zakon koji je propisao njihovo obligatorno zatvaranje. Konkretna povod za donošenje zakona bio je suđenje duševno bolesnom Jamesu Hadfieldu za pokušaj ubojstva engleskog kralja Georgea III.³⁶ S obzirom na to da je njegova žrtva bila kraljevskog roda, Hadfield

³³ Stajalište o shvaćanju moralne nedopuštenosti radnje u slučaju *R. v. Windle* [1962] 2 Q.B.826. napušteno je te se od tada zahtijeva nedostatak znanja o protupravnosti radnje.

³⁴ Zadnje, peto pitanje odnosilo se na dopustivost dokaza koji se sastoje u iskazu vještaka psihijataru o optuženikovoju duševnoj bolesti *tempore criminis* i krivnji ako prije suđenja nisu vidjeli optuženika, ali su prisustvovali cijelom tijeku glavne rasprave. Naime, na M’Naghtenovu suđenju prihvaćeni su kao dokazi iskazi dvojice liječnika pod navedenim okolnostima, što je izazvalo negodovanje u javnosti i kritičku raspravu u Parlamentu. Zaključak je bio da se takav dokaz može dopustiti samo ako su činjenice nesporne, a pitanje koje se postavlja znanstvene je prirode. To je značilo da je sudac koji bi želio dati obrani svaku moguću šansu ipak mogao dopustiti i takav dokaz.

³⁵ Nitko od sudaca nije bio tako netaktičan da primijeti da je M’Naghten, ako su odgovori sudaca predstavljali pravo, zapravo trebao biti osuđen.

³⁶ Hadfield je 15. svibnja 1800. u kazalištu Drury Lane pokušao vatrenim oružjem ubiti kralja Georgea III. koji se nalazio u kraljevskoj loži. Metak je prošao iznad kraljeve glave, a ljudi koji su okruživali Hadfielda izbili su mu pištolj iz ruke i uhvatili ga.

je optužen za izdaju (*treason*), a ne za pokušaj običnog ubojstva, što mu je osiguralo čitav niz procesnih privilegija koje nisu imali okrivljenici optuženi za teška kaznena djela (*felonies*). Tako mu je odobreno više vremena za pripremanje obrane i prikupljanje svjedoka, priopćene su mu osnove optužbe, dokazi koji ga terete, kao i imena porotnika, te mu je dodijeljen branitelj koji ga nije smio savjetovati samo o pravnim pitanjima i ispitivati svjedoke, već se mogao i obraćati sudu.³⁷ Uspirkos tome što je pokušao ubiti engleskog monarha, porota je prihvatila Hadfieldovu obranu zbog duševne bolesti i proglasila ga nedužnim donijevši specijalnu presudu.³⁸ Međutim, njegovo puštanje na slobodu, što se

---

³⁷ Hadfieldu je za branitelja bio dodijeljen slavni Erskine, na vrhuncu svoje karijere, koji se vrlo dobro pripremio za obranu, što se vidjelo i iz činjenice da je izuzeo nekoliko porotnika, sastavio neiscrpnu listu svjedoka o Hadfieldovoj duševnoj bolesti i svladao cjelokupnu pravnu literaturu o kaznenopravnim učincima duševne bolesti. Među svjedocima obrane bilo je i nekoliko liječnika u ulozi današnjeg psihijatrijskog vještaka koji su potvrdili Hadfieldovu duševnu bolest. Erskinova retorika i procesija svjedoka ostavili su nedvojbeno snažan dojam na suce i vjerojatno odredili ishod postupka. Njegovu vještinu pokazuje i način na koji je završio dokazni postupak. Naime, kad ga je sudac lord Kenyon nakon niza svjedoka obrane pitao je li izvođenje dokaza obrane pri kraju, Erskin je odgovorio "Ne, moj suče, imam ispitati još 20 svjedoka." Ali sudac nije želio slušati daljnja ponavljanja Hadfieldovih ekcentričnosti, a tužitelj je potvrdio da ne želi osporiti niti jedan od tih dokaza, pa se daljnje izvođenje dokaza na okolnost duševne bolesti pokazalo kao nepotrebno. R. v. Hadfiels (1800), 27 State Trials (New Series) at 1281. Walker, 1968, 74-83.

³⁸ Daljnja zanimljivost ovog slučaja bila je činjenica da Hadfieldova bolest nije zadovoljavala "right-wrong" test i Erskin to niti nije pokušao dokazati. Naime, Duke of York, kraljev brat kao svjedok optužbe, koji je ispitivao okrivljenog odmah nakon događaja, izričito je iskazao da je on znao da napada na kraljev život jer mu je to jasno i svjesno rekao. Isto tako mu je rekao da je umoran od života i da misli da treba biti ubijen ako je pokušao napasti kraljev život. Drugi svjedoci optužbe iskazali su da je on pripremio napad npr. kupivši pištolje i javno govoreći o tome. Stoga Erskin nije mogao tvrditi da Hadfield nije znao što radi, kao niti da nije bio svjestan značenja i protupravnosti radnje. Ono što je Erskin pokušao i uspio dokazati jest da je Hadfield imao smetnje mišljenja i percipiranja okoline odnosno da je bio pod utjecajem psihopatološke obmane (*delusion*). U svojoj završnoj riječi između ostalog je rekao da su premise luđaka pogrešne, i to "not false from any defect of knowledge of judgement, but because a delusive image, the inseparable companion of real insanity..." Međutim Erskinova obrana zbog psihičke obmane, koja je zapravo bila nov kriterij za obranu zbog duševne bolesti, kasnije nije bila pravno priznata, niti je postala precedent. Tek su *M'Naghten Rules* iz 1843. godine dala pravni učinak psihičkoj obmani, iako, kao što je spomenuto, u puno užem smislu, ograničivši se samo na obmanu koja, kad bi bila istinita, isključuje protupravnost radnje. Ibid.

moglo dogoditi prema dotadašnjem običajnom pravu, to više što je bilo dvojbeno odgovara li Hadfieldovo ludilo ludilu koje opravdava zatvaranje, bilo je politički neprihvatljivo. Stoga je Parlament već za vrijeme njegova suđenja započeo postupak donošenja zakona “o čuvanju duševno bolesnih osoba optuženih za kaznena djela” (*for the safe custody of insane persons charged with offences*) koji je iste godine i prihvaćen. Tim zakonom, nazvanim *Criminal Lunatic Act*, ukinuta je mogućnost običnog oslobađanja (*plain acquittal*) duševno bolesnih počinitelja i određeno je da je jedina dopuštena odluka u slučajevima kada se porota uvjeri da je optuženik bio duševno bolestan za vrijeme počinjenja djela specijalna presuda u kojoj se jasno izriče da je razlog oslobađanja duševna bolest. Obligatoran učinak presude bila je naredba suda da se optuženik “mora čuvati pod strogim nadzorom, na takvom mjestu i na način koji sud smatra odgovarajućim, dok se ne objavi volja Njegovog Veličanstva”, nakon čega je kralj određivao čuvanje. S obzirom na to da je donesen nakon proglašenja Hadfieldove presude, zakonu je, kako bi je obuhvatio, dan retroaktivan učinak. Osim na slučajeve uspješne obrane zbog duševne bolesti, primjenjivao se i na osobe za koje je porota utvrdila da su zbog duševnih smetnji nesposobne za suđenje (*unfit to stand trial*) kao i na slučajeve kada se, sukladno akuzatornom načelu zbog toga što ovlaštenu tužitelj nije započeo kazneni progon, protiv počinitelja s duševnim smetnjama nije vodio kazneni postupak.

Nakon što je donesen *Criminal Lunatic Act*, u Engleskoj se svaki oslobođeni počinitelj s duševnim smetnjama kaznenog djela automatski zatvarao bez obzira na to je li nakon suđenja bio opasan za okolinu. Počinjenje kaznenog djela bila je okolnost koja je neoborivo presumirala njegovu opasnost, a takvo represivno postupanje s poremećenim delinkventima i ne čudi ako se uzme u obzir da je istim zakonom pod određenim uvjetima dana mogućnost i preventivnog zatvaranja osoba s duševnim smetnjama. Naime, zakon je ovlastio suca (*justice*) da zatvori osobe koje ne mogu dati privatno jamstvo, a otkrivene su ili uhićene pod okolnostima koje upućuju na poremećaj razuma i namjeru počinjenja tzv. optuživog kaznenog djela (*indictable offence*), s tim da su ih mogla osloboditi samo dva suca (*justices*) ili viša sudbena instancija. Posebno značenje *Criminal Lunatic Act* je u tome što je prvi put izričito ustanovio dužnost kaznenih sudova da naredi zatvaranje duševno bolesnih počinitelja istodobno s proglašenjem presude “*non guilty*”, što je i danas obilježje kaznenopravnog položaja počinitelja s duševnim smetnjama u Engleskoj.

Izreka zakonski ustanovljene specijalne presude (*the statutory special verdict*) od 1800. godine do suđenja Rodericku Macleanu, koji je oslobođen zbog

duševne bolesti od optužbe za izdaju jer je pucao napunjenim pištoljem na kraljicu Victoriju, glasila je: “nedužan zbog duševne bolesti” (“*non guilty by reason of insanity*”). Vjerujući da zastrašivanje ima učinak i na duševno bolesne osobe,³⁹ kraljica je predložila nominalnu promjenu prema kojoj bi izreka specijalne presude trebala glasiti “kriv, ali duševno bolestan” (“*guilty, but insane*”), što je i prihvaćeno 1883. godine donošenjem Zakona o suđenju umobolnicima (*Trial of Lunatics Bill*). Iako je sada specijalna presuda imala osuđujuću izreku “kriv je”, a njezina obligatorna posljedica bila je zatvaranje u azilu, ona se *de jure* i dalje smatrala vrstom oslobađajuće presude.⁴⁰ Procesna posljedica pravnog kvalificiranja specijalne presude kao oslobađajuće bila je nedopuštenost njezina pobijanja žalbom. Kada je konačno početkom XX. stoljeća u Engleskoj optuženicima dano pravo na žalbu protiv prvostupanjske presude, tog su prava ostali uskraćeni optuženici s duševnim smetnjama jer se specijalna presuda procesno-pravno smatrala vrstom oslobađajuće presude, što je Dom lordova i izričito potvrdio 1914. godine.⁴¹

22. Za razliku od većine pravnih sustava na Kontinentu na prijelazu iz XIX. u XX. stoljeće, ali i škotskog prava,⁴² englesko pravo u to vrijeme nije priznavalo smanjenu kaznenu odgovornost zbog duševnih smetnji *tempore criminis*.⁴³ Jedino kazneno djelo kod kojeg su duševne smetnje dovodile do blažeg kažnjavanja bilo je čedomorstvo koje je sprječavalo izricanje smrtne kazne ženama koje su lišile života svoje novorođenče.⁴⁴ Supstitut institutu smanjene kaznene

³⁹ Isto je mislio i znameniti psihijatar XIX. stoljeća dr. Harrington Tuke. Zanimljiv je podatak da je kraljica Victorija do donošenja Zakona iz 1883. godina preživjela sedam atentata, a nakon njega na nju nije pokušano više niti jedan. Ibid., 192.

⁴⁰ S obzirom na to da je specijalna presuda zadržala isti pravni učinak, pravnici drže tu nominalnu promjenu u izreci presude pogreškom koja je trajala do 1964. godine kada je na preporuku *Criminal Law Revision Committee* vraćena izreka “non guilty”. Međutim, Nigel Walker, jedan od istaknutih predstavnika engleskog utilitarizma, smatra da je to bio jedan od najznačajnijih incidenata u dugotrajnom konfliktu između pravde i korisnosti odnosno između moralista (retributivisti) i utilitarista. V. ibid., 243.

⁴¹ U slučaju R. v. Felstead (1914), 10 cr. App. R. 129.

⁴² Vidi poglavlje 8. *Diminished Responsibility in Scotland*, Walker, 1968, 138-146.

⁴³ Obrana smanjenom odgovornošću (*diminished responsibility*) zbog duševnih smetnji uvedena je tek sa *The Homicide Act* iz 1957. godine. Ograničena je samo na kaznena djela običnog ubojstva (*manslaughter*) i čedomorstva.

⁴⁴ Zakon o čedomorstvu (*Infanticide Bill*) donesen 1922. godine omogućio je da porota izrekne presudu običnog ubojstva (*manslaughter*) umjesto teškog ubojstva (*murder*) za koje je bila apsolutno određena smrtna kazna “kada je žena koja se nije u potpunosti oporavila od

odgovornosti, koji je duševno bolesne ubojice spašavao smrtne kazne, bila je srednjovjekovna ustanova kraljevske milosti, a od XIX. stoljeća pomilovanje ministra unutarnjih poslova (*The Home Secretary*). Kraljevska prerogativa imala je značajnu, a po riječima *Beattie* od kraja XVII. stoljeća i fundamentalnu ulogu u primjeni kaznenog prava. Razlog tome, osim iznimno velikog broja izrečenih smrtnih kazni, bio je i taj što u engleskom kaznenom postupku sve do početka XX. stoljeća nije postojala drugostupanjska sudska instancija. Tek 1907. godine nakon slučaja Beck, čovjeka kojeg je porota dva puta pogrešno osudila,⁴⁵ ustanovljen je Sud kaznenog priziva (*the Court of Criminal Appeal*). Do tada se eventualni ispravak pogrešne sudske osude (*miscarriage of justice*) provodio kroz diskrecijske ovlasti kaznenog suca da odgodi izvršenje presude (*reprieve*) i preporučiti osuđenika kralju za pomilovanje. Ta značajna sudska ovlast, koja je omogućivala *lege artis* dezavuiranje porotne presude, bila je svojevrsna korektura sučeve obveze da prihvati odluku porote te, ako se radilo o kaznenom djelu zapriječenom smrtnom kaznom, osudi optuženika na smrt u slučajevima kada je porota osudila optuženika protiv njegove upute i tumačenja rezultata dokaznog postupka.⁴⁶ U kaznenim postupcima protiv duševno bolesnih počinitelja u XVIII. stoljeću kraljevska milost je redovito sprječavala izvršenje smrtne kazne nad umobolnikom koji je zbog sučeve striktno interpretacije testa “dobra i zla” ili pogrešne procjene porote bio osuđen.⁴⁷ Sve od XIX. stoljeća odgovornost za pomilovanje bila je podijeljena između suda i kralja, dok je ministar unutarnjih poslova bio samo jedan od članova vlade (*Cabinet Council*). U XIX. stoljeću ustalilo se pravilo da ministar unutarnjih poslova savjetuje

---

porodaja i zbog toga je bila poremećena ravnoteža njezina uma (*the balance of her mind was disturbed*) izazvala smrt svoga novorođenčeta”. Godine 1938. donesen je nov Zakon o čedomorstvu (*Infanticide Act*) koji je nešto izmijenio obilježja tog kaznenog djela propisujući da dijete mora biti mlađe od 12 mjeseci, a ženina mentalna poremećenost mora biti prouzročena ili porođajem ili dojenjem.

⁴⁵ Opis slučaja Adolfa Becka v. *Krapac*, 1995, 23-24.

⁴⁶ Suci su se služili odgovodom izvršenja presude ako su smatrali da je porota osudila nedužnu osobu zbog predrasude ili zbog pritiska lokalnog javnog mnijenja ili zbog nerazumijevanja dokaza, odnosno ako je ignorirala savjet suda da utvrđene činjenice pravno ne opravdavaju takvu odluku. *Beattie*, 1986, 409. O ustanovi kraljevske milosti vidi *ibid.*, 430-449.

⁴⁷ “Do dvadesetog stoljeća kraljevska prerogativa koristila se na način koji je učinio sudski spor o kaznenoj odgovornosti duševno bolesnog ubojice akademskim: ako je optuženik bio zaista duševno bolestan, bio je spašen vješanja bez obzira na to što je sud odlučio.” *Walker*, 1968, 243.

kralja, a od dvadesetih godina toga stoljeća riječ ministra u pitanjima smrtne kazne postala je odlučujuća. Odluka o odgodi kazne godine 1837. službeno je prešla u nadležnost ministra unutarnjih poslova, a od 1861. godine on je jedini mogao izreći pomilovanje.

23. Kao što je već spomenuto, prema Zakonu iz 1800. godine (*Criminal Lunatic Act*) specijalna presuda donosila se i u slučaju optuženika koji je bio nesposoban za suđenje zbog duševnih smetnji. Zakon je propisivao da ako porota, koja se zbog toga pitanja posebno sastavljala, utvrdi nakon čitanja optužnice da je optuženik zbog duševnih smetnji nesposoban za suđenje (*unfit to plead*), ili to utvrdi presudna porota poslije tijekom suđenja (*unfit to be tried*), sud će tu činjenicu zapisnički konstatirati i narediti čuvanje optuženika pod strogim nadzorom dok se ne objavi volja Njegovog Veličanstva. U prvoj polovini XIX. stoljeća u slučaju *Pritchard* prvi put su normirani kriteriji za određivanje sposobnosti sudjelovanja u kaznenom postupku. U povodu suđenja gluhonijemom Emeryju Pritchardu, sudac Baron Alderson rekao je poroti da treba utvrditi je li optuženik “razuman u mjeri da može razumjeti tijek suđenja i adekvatno se braniti, tako da zna da može izuzeti svakoga od vas ako ima prigovor i da razumije detalje dokaznog postupka.”⁴⁸ Uputa suca Aldersona ostat će sve do šezdesetih godina XX. stoljeća mjerodavna pravna definicija nesposobnosti za suđenje zbog duševnih smetnji.⁴⁹

24. Iako je u engleskom pravu institut nesposobnosti za suđenje zbog duševne smetnje bio poznat zasigurno još od XIV. stoljeća, sve do druge polovine XIX. stoljeća vrlo se rijetko upotrebljavao. Razlog tome bila su i pravna pravila o teretu njegova dokazivanja. Teret dokazivanja činjenice nesposobnosti za suđenje više puta se mijenjao. Prvo je, u skladu s presumpcijom da je optuženik zdrav dok se ne dokaže suprotno, postavljeno pravilo da teret dokaza, kao i u slučaju obrane zbog duševne bolesti, snosi obrana. Međutim, u praksi je bilo vrlo teško prihvatljivo da će optuženik koji ne razumije što se događa pokušati dokazati svoju nesposobnost za suđenje, pogotovo ako nema branitelja. Iako je od 1836. godine optuženik dobio pravo na branitelja, branitelj mu se nije i automatski dodjeljivao. Tek je nakon donošenja Zakona o zatvorima (*the Prison*

⁴⁸ “... of sufficient intellect to comprehend the course of proceedings in the trial so as to make a proper defence - to know that he might challenge any of you to whom he may object, and to comprehend the details of the evidence.” *R. v. Pritchard* (1836), 7 *Carrington & Payne*, 303.

⁴⁹ U slučaju *Robertson* iz 1968. godine kriteriji za nesposobnost sudjelovanja u kaznenom postupku precizirani su i nadopunjeni.

Act) 1865. godine, koji je propisao redovitu tjednu medicinsku kontrolu svih zatvorenika od zatvorskog liječnika, znatno porastao broj optuženika koji su proglašeni nesposobnima za suđenje.⁵⁰ Od tada se ustalilo pravilo da zatvorski medicinski službenik pošalje sudu izvještaj o zatvorenikovu psihičkom stanju ako smatra da ga treba o tome obavijestiti, što je omogućilo sudu i tužitelju da postave pitanje optuženikove sposobnosti za suđenje i prije obrane. Stoga, za razliku od činjenice duševne bolesti *tempore criminis* koje je teret dokazivanja ostao na obrani, teret dokazivanja činjenice duševnih smetnji za vrijeme suđenja nije se više nalazio samo na obrani, već i na optužbi i na sudu.

25. Konstrukcija engleskog kaznenog postupka od njegova nastanka u srednjem vijeku pa sve do XIX. stoljeća bila je za počinitelja s duševnim smetnjama iznimno nepovoljna. Bio je to čisti tip akuzatornog kaznenog postupka kojeg je temeljno obilježje bilo prepuštanje dokaznog postupka u potpunosti inicijativi stranaka, dok je sud, koji se sastojao od suca profesionalca i porote, kako bi zadržao nepristranost, imao pasivnu ulogu. *De facto* postupak se mogao voditi kao spor ravnopravnih stranaka pred sudom samo ako su obje stranke imale jednake mogućnosti pribavljanja dokaznih prijedloga i poznavale pravo koje se primjenjivalo u konkretnom slučaju. Međutim, sve do XVIII. stoljeća okrivljenik, odnosno zatvorenik (*the prisoner*) kako je bio oslovljavan pred engleskim sudovima,⁵¹ osim ako je bio optužen za izdaju,⁵² nije imao pravo na pomoć branitelja, bez obzira na njegove fizičke ili psihičke nedostatke odnosno prijetnju smrtnom kaznom. Još je početkom XVIII. stoljeća u vodećem djelu kaznenog procesnog prava *William Hawkins* ustvrdio da “nije potrebna vještina da bi se dala jednostavna i čestita obrana, koja je u takvim slučajevima uvijek najbolja.”^{53,54} Tako se i od okrivljenika s duševnim smetnjama očekivalo da izvodi

⁵⁰ Vidi statističke podatke u: *Walker*, 1968, 227.

⁵¹ Razlog takvom oslovljavanju nalazi se u propisu engleskog kaznenog postupka da se, u pravilu, svi optuženici optuženi za teže kazneno djelo stavljali u pritvor do početka suđenja (*awaiting trial*) i tijekom suđenja, a na slobodu su ih uz odgovarajuće jamstvo mogla pustiti najmanje dvojica sudaca. Vidi *Krapac*, 1995, 98.

⁵² *The Treason Act* iz 1696. godine dopustio je angažiranje branitelja optuženika u kaznenom postupku zbog izdaje.

⁵³ “...it requires no manner of skill to make a plain and honest defence, which in cases of this kind is always the best”. *Hawkins* (1721) *Pleas of the Crown*, Vol. 2, p. 400, prema: *Beattie*, 1986, 356.

⁵⁴ Daljnji razlozi za zabranu branitelja na suđenju bili su u tome što optužba također nije bila pravno zastupana, već je žrtva kaznenog djela u pravilu imala ulogu tužitelja, te što

dokaze u svoju korist, podvrgava protuispitivanju svjedoke optužbe, drži završni govor i provodi sve druge potrebne radnje. Od početka XVIII. stoljeća branitelju se postupno dopušta obavljanje određenih procesnih radnji, a do kraja toga stoljeća branitelj je već bio redovita pojava na sudu te je imao pravo pozivati svjedoke, samostalno ih ispitivati, protuispitivati svjedoke optužbe, ali ne i držati završni govor odnosno obraćati se poroti u ime optuženika.⁵⁵ Sigurno nije slučajno da se u literaturi kao primjeri u kojima je sudac dopustio parcijalno sudjelovanje branitelja navode upravo kazneni postupci protiv optuženika s duševnim smetnjama. Tako je u već spomenutom postupku protiv duševno bolesnog Arnolda (*R. v. Arnold*, 1724) branitelju, koji se pozvao na optuženikov psihički nedostatak, bilo dopušteno da poziva svjedoke, protuispituje svjedoke optužbe, predloži pitanja koja je sudac postavljao svjedocima obrane, a u nekoliko navrata branitelj je i sam preuzeo ispitivanje svjedoka obrane.⁵⁶ U kaznenom postupku protiv duševno bolesnog Earla Ferrersa iz 1760. godine branitelju je bilo dopušteno da sudjeluje u raspravi o pravnim pitanjima.⁵⁷ Naime, u postupcima protiv optuženika s duševnim smetnjama u XVIII. stoljeću, osim potrebe zaštite okrivljenikovih procesnih garancija putem branitelja, koja je proizlazila iz specifičnosti engleskog sustava kaznenog progona i konstrukcije kaznenog postupka,⁵⁸ postojao je dodatan pritisak zbog nerealnosti

---

je prisiljavanje optuženika da vodi svoju obranu omogućivalo da ga sud upotrijebi kao dokazno sredstvo. Naime, s obzirom na to da su funkcije svjedoka i obrane neodvojive, pravilo o zabrani branitelja primoralo je optuženika da odgovori na optužbu i tako postane izvor saznanja o činjenicama za sud. V. Langbein, J. H. (1999) *The Prosecutorial Origins of Defence Counsel in the Eighteenth Century: the Appearance of Solicitors*, Cambridge Law Journal, 58 (2), 314-365.

⁵⁵ Stephen, J. F., u svojoj je knjizi *History of the Criminal Law of England* rekao da se radi o najznačajnijoj promjeni koja se dogodila u engleskom kaznenom postupku od vremena kada su se promjene počele događati pa do njegovih dana. Vol. 1, p. 424, prema: Langbein, 1999, 317.

⁵⁶ V. *ibid.*, 330, i bilj. 74.

⁵⁷ *R. v. Ferrers* (1760) 19 St. Tr. 885. V. Walker, 1968, 58-62.

⁵⁸ Tako Langbein tvrdi da je razlog koji je naveo suče da počnu dopuštati sudjelovanje branitelja na suđenju pokušaj smanjivanja neravnoteže koja se tijekom XVIII. stoljeća javila između optužbe i obrane. Procesna neravnoteža prouzročena je povećanom pravnom stručnošću optužbe, koju su tada redovito zastupali pravници angažirani od udruženja za progon zločinaca (*Associations for the Prosecution of Felons*), te povećanjem broja krivotvorenih dokaza prouzročenim uvođenjem novčanih nagrada za uspješan kazneni progon (*reward system*). V. Langbein, 1999.

očekivanja da osoba koja tvrdi da ima duševne smetnje vodi racionalnu ako ne i vještu obranu. Stoga se najveći napredak u zaštiti procesnih prava optuženika s duševnim smetnjama dogodio 1836. godine kada je *Prisoner's Counsel Act* priznao optuženicima za kaznena djela (*felonies*) i prekršaje (*misdemeanours*) pravo na branitelja koji im može ne samo pomagati već ih i u potpunosti zastupati ("*full defence*"). S obzirom na to da su tim zakonom pravo na branitelja dobili svi optuženici, a ne samo oni s duševnim smetnjama, nedvojbeno je da je pravo na branitelja bilo posljedica zaštite procesnih prava optuženika uopće, a ne uvažavanja posebnih procesnih potreba optuženika s duševnim smetnjama.

V. ZAKLJUČAK

26. Kontinuitet i običajnopравни (sudski) karakter obilježja su engleskog prava⁵⁹ koja se vrlo jasno zrcale u izloženom povijesnom razvoju kaznenopravnog položaja počinitelja s duševnim smetnjama. Kontinuitet pravnog oblikovanja postupanja prema počiniteljima s duševnim smetnjama prisutan je u skoro tisućljetnom razvoju optuženikove obrane isključenjem kaznene odgovornosti, višestoljetnom razvoju instituta nesposobnosti za sudjelovanje u kaznenom postupku, kao i optuženikovih procesnih garancija. Sve do XIX. stoljeća pravne norme koje su regulirale kaznenopravni položaj počinitelja s duševnim smetnjama bile su običajnog karaktera, a formulirali su ih suci precedentnim odlukama često inspirirani djelima engleskih kaznenopravnih teoretičara (Bracton, Coke, Hale). U XIX. stoljeću javljaju se prve zakonske intervencije (*Criminal Lunatic Act* 1800, *Trial Lunatic Act* 1883), također inicirane potrebama pojedinačnih slučajeva.

27. U ranom srednjem vijeku društveni problem nasilja počinjenog od umobolne osobe rješavao se plaćanjem kompenzacije te čuvanjem umobolne osobe od strane srodnika. Iako je u XI. stoljeću došlo do formiranja sustava kaznenog prava, počiniteljeva odgovornost utvrđivala se božjim sudovima, pa se s počiniteljem kojeg je duševna poremećenost bila općepoznata i dalje izvansudski postupalo. Nakon što je u XII. stoljeću kazneni postupak ordalijama zamijenjen porotnim suđenjem, i počinitelj s duševnim smetnjama podvrgnut je sudskoj proceduri, ali mu je zaslugom Crkve nakon sudskog utvrđenja počinjenja djela

---

⁵⁹ V. Krapac, 1995, 1-3; Caenegem, 1973, 85-110.

i duševne smetnje bivala udijeljena milost kralja. Krajem srednjovjekovnog razdoblja porota dobiva ovlast ne samo da samostalno odluči o postojanju počiniteljeve duševne smetnje već i da ga oslobodi. Od tada nastaje potreba za razvojem odgovarajućeg kaznenopravnog instituta isključenja krivnje zbog duševnih smetnji kao legitimnog temelja oslobađajuće sudske odluke. U novom vijeku porota je mogla optuženika s duševnim smetnjama proglasiti nedužnim ili donijeti specijalnu presudu u kojoj se izričito navodilo isključenje krivnje testom "dobra i zla". U oba slučaja počinitelju se oduzimala sloboda samo ako je bio opasan za okolinu. Nakon kaznenog postupka protiv duševno bolesnog Hadfielda na samom kraju XVIII. stoljeća donesen je *Criminal Lunatic Act* kojim je ukinuta mogućnost običnog puštanja (*plain acquittal*) na slobodu počinitelja s duševnim smetnjama. Od 1800. pa sve do 1991. godine engleski kazneni sud bio je dužan nakon prihvaćanja optuženikove obrane zbog duševnih smetnji (*insanity defence*) donijeti specijalnu presudu s izrekom "*not guilty by reason of insanity*" kojom se počinitelj automatski prisilno zatvarao u azil na neodređeno vrijeme. Od *Trial Lunatic Act* 1883. do 1964. godine izreka presude glasila je "*guilty, but insane*", što nije promijenilo njezinu oslobađajuću krinku i osuđujuću učinak.

28. Engleski institut optuženikove obrane isključenjem kaznene odgovornosti zbog duševnih smetnji ima neprekinutu razvojnu nit još od kasnog srednjeg vijeka. Procesni institut kraljeve milosti imao je svoju svrhu u sustavu objektivne kaznene odgovornosti i strogih kazni ranog srednjeg vijeka. Prijelazom na koncept subjektivne kaznene odgovornosti pri kraju srednjeg vijeka arbitrarni izvan-sudski postupak kraljeve milosti zamijenjen je kaznenopravnim institutom optuženikove obrane isključenjem krivnje zbog duševnih smetnji. Razvoj tog instituta, kojeg je svrha bila određivanje vrste i stupnja duševne smetnje koja isključuje krivnju, tekao je od srednjovjekovnog testa "divlje životinje", preko novovjekovnih testova "dobra i zla" i niske inteligencije, do M'Naghtenovih pravila koja vrijede i danas. Prema testu "*wild beast*" utemeljenom na usporedbi divlje životinje i umobolnika, kaznena odgovornost bila je isključena samo ako je počinitelj s duševnim smetnjama bio potpuno bez sposobnosti rasuđivanja. U XVI. stoljeću razdvojene su obrane za duševno bolesne osobe i za osobe nedovoljnog duševnog razvoja. Za obranu duševnom bolešću koristio se "*right-wrong*" test - prvi put cjelovito ga je formulirao sudac Tracy u slučaju *Arnold* 1724. godine. Test više nije zahtijevao potpuni gubitak razuma, već, koristeći se analogijom s djetetom počiniteljem kaznenog djela, nemogućnost razlikovanja dobra i zla odnosno dopuštenosti i nedopuštenosti radnje. Porota je prihvaćala

obranu nedovoljnim duševnim razvojem ako je primjenjujući test niske inteligencije (*primitive intelligence tests*) utvrdila stupanj duševne nerazvijenosti koji isključuje krivnju. U XIX. stoljeću uvedena su M'Naghtenova pravila kojima su alternativno obuhvaćeni uvjeti "*wild beast*" i "*right-wrong*" testa. Ona određuju da počinitelj nije kriv ako ne razumije svoju radnju u fizičkom smislu ili ne shvaća da je ona protupravna.⁶⁰

29. Procesno pravilo o dužnosti optuženika da se očituje smatra li optužnicu osnovanom ili ne (*plea*) kao pretpostavci vođenja kaznenog postupka dovelo je u Engleskoj do ranog uočavanja i pravnog reguliranja problema optuženika nesposobnih za suđenje zbog duševnih smetnji. Još od XIV. stoljeća vrijedi kaznenoprocesno pravilo o odgodi suđenja kada porota utvrdi da je optuženik zbog duševnih smetnji nesposoban za sudjelovanje u kaznenom postupku. Značenje i razvijenost instituta nesposobnosti za suđenje u odnosu prema kontinentalnom pravu proizlazi i iz važnosti koju aktivnost stranaka ima u akuzatornoj konstrukciji kaznenog postupka. Engleski kazneni postupak u skladu s akuzatornim načelom uređen je kao spor ravnopravnih stranaka pred sudom koji u pravilu nije ovlašten sam izvoditi dokaze i utvrđivati činjenice. Stoga izostanak jedne od stranaka onemogućuje ne samo pravičan postupak već uopće regularno suđenje i donošenje presude. Međutim, zbog procesnog pravila da teret dokazivanja nesposobnosti prouzročene duševnim smetnjama leži na obrani, slučajevi odgode suđenja zbog duševnih smetnji bili su sve do XIX. stoljeća iznimno rijetki. Tek nakon donošenja Zakona o zatvorima iz 1865. godine i ustanovljivanja zatvorske medicinske službe povećao se broj optuženika nesposobnih za suđenje. Pravni kriterij za sudsko utvrđivanje nesposobnosti za suđenje postavljeni su prvi put 1836. godine u slučaju *Pritchard*.

30. Osim prava optuženika koji zbog duševnih smetnji nije sposoban za suđenje na odgodu kaznenog postupka dok mu se ne povrati razum, razvoj ostalih procesnih garancija počinitelja s duševnim smetnjama tekao je usporedo s razvojem zaštite procesnih prava svih optuženika u kaznenom postupku. Najznačajniji pomak dogodio se tijekom XVIII. stoljeća kada je sud postupno počeo dopuštati branitelju da obavlja određene procesne radnje na raspravi, da bi se 1836. godine optuženicima priznalo pravo na cjelovitu formalnu obranu. Međutim, sve do XX. stoljeća nije bila pravno osviještena niti normirana potreba za posebnom procesnom zaštitom optuženika s duševnim smetnjama.

---

⁶⁰ O suvremenoj kritici kriterija za utvrđivanje nesposobnosti za krivnju koje su postavila M'Naghtenova pravila v. Đurđević, 1999, 535-537.

Summary

Zlata Đurđević*

**HISTORICAL DEVELOPMENT OF DEALING WITH
MENTALLY DISORDERED OFFENDERS IN ENGLAND**

In the pre-Norman period in England a distinction between criminal and civil wrongs was not constituted. The secular codes treated homicide and injuries as matters for compensations under the threat of the feud. Liability for the wrong was objective and collective. The problem presented by insane violence was solved by the rule that it was for the insane offender's kin to pay compensation and to look after him or her. In the eleventh century the criminal law was established but the criminal procedure was still irrational and the offender who was locally known to be insane was not presented for trial. When in the twelfth century the trial by ordeal was replaced by the petty juries, the insane offender was no longer exempt from trial. The petty jury had to decide whether the accused had committed the offence and whether he or she was insane. If these facts were determined, due to the ecclesiastical insistence on the importance of mens rea, the severe consequences of the principle of strict liability and harsh punishment were circumvented by the King's mercy. By the end of the middle ages the jury was allowed not only to decide that the accused was insane but applying the Bracton's "wild beast" test to acquit him or her. The "wild beast" test required that the insanity must have completely deprived the offenders of reason, so that they did not know what they were doing.

In the fourteenth century two tests of criminal insanity were created. For persons with a severe degree of stupidity a defence of insanity was provided by a primitive intelligence test. For dealing with the insane offenders the insanity defence by "wild beast" test was replaced by the "right-wrong" test which according to the analogy of the child offender required that the insane offender is not able to distinguish right from wrong. The consequence of acquittal on the grounds of insanity was or a plain acquittal or a special verdict. In both cases the offenders would be confined under the common law "until they recovered their senses" only if they constitute a continuing danger to others. In the middle of the nineteenth century the appropriate legal rules for exemption from criminal liability of insane offenders were established. In 1843 the existing "right-wrong" test was replaced

---

* Zlata Đurđević, Ph. D., Assistant Professor, Faculty of Law, University of Zagreb, Trg maršala Tita 14, Zagreb

with the test of “criminal insanity” formulated in the M’Naghten’s Case. So called M’Naghten Rules defined insanity as a “defect of reason from disease of the mind” which caused that the offender did not know the nature and quality of the act or he or she did not know that he or she was doing wrong. The jury in England still decides the issue of insanity according to M’Naghten Rules.

The insane offender who was unfit to be tried was since fourteenth century treated as the deaf-mute and the man who refuses to plead. If the accused made no reply when asked for his or her plea the court had to decide “Is he mute of malice, or by the visitation of God?”. In the case of insanity the jury performed an “inquest of office” to decide whether the lunacy was real or feigned. If it was dismissed as feigned, the accused should be condemned to the *peine forte et dure*. If the jury decided that the lunacy was real, the trial should be deferred until he or she recovered. The basis for the law related to the unfitness to plead was laid in the Pritchard’s Case in 1836. However, the cases of accused unfit to be tried were quite rare until the creation of a prison medical service and the Prison Act of 1865 when the burden of proof was placed not only on the defence but also on the prosecution and the court.

Since 1800 the proof of the insanity and the unfitness to plead did not lead to an acquittal but to a special verdict. Provoked by Hadfield’s case, the Criminal Lunatic Act abolished the plain acquittal of insane offenders and henceforth the criminal court was obliged to order the confinement of an insane offender at the same time as it pronounced him or her by special verdict “not guilty by reason of insanity”. After the Queen Victoria’s intervention in 1883 until the 1964 the wording of the special verdict was changed to “guilty, but insane” but the criminal judges have continued to commit insane offenders to custody “until His Majesty’s pleasure be known”.

Key words: criminal law, mentally disordered offender, England, Middle Ages

Zusammenfassung

Zlata Đurđević**

**HISTORISCHE ENTWICKLUNG DER STRAFRECHTLICHEN LAGE
DES TÄTERS MIT PSYCHISCHEN STÖRUNGEN IN ENGLAND**

In der vornomannischen Zeit wurde in England kein Unterschied zwischen den Straf- und Zivildelikten gemacht. Die weltlichen Gesetze behandelten Tötung und Körperverletzungen als Verletzungen, die Schadenersatz unter Androhung der Blutrache erforderten. Die Schadensverantwortung war objektiv und kollektiv. Das Problem der Gewalttaten, die seitens einer fremden Person mit psychischen Störungen begangen wurden, wurde gelöst, indem die Familie verpflichtet wurde, Schadenersatz zu leisten und weitere Sorge für die betreffende Person zu übernehmen. Obwohl im 11. Jahrhundert ein Strafrechtssystem begründet wurde, war der Charakter des Strafverfahrens weiterhin irrational, so dass gegen den Täter, dessen psychische Störungen allgemein bekannt waren, weiterhin außergerichtlich vorgegangen wurde. Erst als im 12. Jahrhundert das Verfahren des Gottesurteils vom Verfahren vor dem kleinen Schwurgericht abgelöst wurde, wurde der Täter mit seelischen Störungen der Gerichtsprozedur unterworfen. Das kleine Schwurgericht hatte festzustellen, ob der Angeklagte die Straftat begangen hatte und ob er zum Zeitpunkt der Tatbegehung geistesgestört war. Fiel die Ermittlung dieser Tatsachen positiv aus, wurden, dank der Kirche, die auf individueller Schuld (mens rea) bestand, die schweren Folgen des Prinzips der objektiven strafrechtlichen Verantwortlichkeit und strenge Strafen durch königliche Begnadigung verhindert. Gegen Ende des Mittelalters erhielten die Schwurgerichte die Befugnis, nicht nur darüber zu entscheiden, ob der Täter geistesgestört war, sondern ihn unter Anwendung des Tests des "wilden Tieres" von Bracton zu befreien. Aufgrund dieses Testes hatte das Gericht festzustellen, ob der Täter zur Gänze der unzurechnungsfähig war und daher nicht wusste, was er tat. Im 14. Jahrhundert wurden zwei Tests zur Verteidigung geistesgestörter Täter mit Hinsicht auf die Art der Geistesstörung entwickelt. Für psychisch unterentwickelte Personen wurde die Verteidigung durch den sog. Test zur Erfassung niedriger Intelligenz statuiert, während für geistesgestörte Täter der Test des "wilden Tieres" durch den Test "des Guten und Bösen" ersetzt wurde. Aufgrund dieses Tests wurde analog zum Verhalten gegenüber einem Kind zwischen sieben und vierzehn Jahren überprüft, ob eine Person Gut von Böse unterscheiden kann. Die

---

* Dr. Zlata Đurđević, Dozentin an der Juristischen Fakultät in Zagreb, Trg maršala Tita 14, Zagreb

Folge der Befreiung des Täters von der Anklage infolge von Geisteskrankheit war Freispruch bzw. Sonderurteil. In beiden Fällen wurde der Täter in Einklang mit dem Gewohnheitsrecht eingesperrt, "bis er die Vernunft wieder erlangt", jedoch nur, wenn er andere gefährdete. Mitte des 19. Jahrhunderts wurde der Test des Guten und des Bösen durch die sog. M'Naghten-Regeln ersetzt, mit deren Hilfe bewiesen werden musste, dass der Angeklagte zum Zeitpunkt der Begehung der Straftat infolge der Geisteskrankheit derart geistesgestört war, dass er die Natur und den Charakter seiner Tat nicht erkannte oder nicht wusste, dass er ein Übel antut. Das englische Schwurgericht stellt noch heute aufgrund der M'Naghten-Regeln die strafrechtliche Verantwortung geistesgestörter Personen fest.

Die Täter mit psychischen Störungen, die verhandlungsunfähig waren, wurden wie taubstumme Täter behandelt bzw. wie Beschuldigte, die sich weigerten, auf die Anklage zu antworten. Im Falle des Schweigens des Angeklagten stellte das Gericht die Frage, ob er schweigt, weil "Gott ihn versucht" oder aus "Arglist". Im Falle einer Geisteskrankheit hatte das Schwurgericht die Untersuchung darüber durchzuführen, ob eine Geistesstörung vorliegt oder ob sie vom Angeklagten vorgetäuscht wird. Wurde festgestellt, dass der Angeklagte sich nur verstellt, wurde er der Folter (sog. peine forte et dure) unterworfen. Wurde jedoch festgestellt, dass der Angeklagte geistesgestört war, wurde das Verfahren hinausgeschoben, bis er "wieder die Vernunft erlangt". Die rechtlichen Kriterien zur gerichtlichen Feststellung der Verhandlungsunfähigkeit wurden 1836 anlässlich des Rechtsfalls Pritchard aufgestellt. Doch waren Fälle der Aufschiebung des Verfahrens infolge von Verhandlungsunfähigkeit bis zur Gründung des medizinischen Dienstes und der Verabschiedung des Gefängnisgesetzes (Prison Act) 1865, durch das die Beweislast im Falle von Geistesstörungen im Verfahren von der Verteidigung auf die Anklage und das Gericht übertragen wurde, ziemlich selten.

Nach 1800 konnte die gerichtliche Feststellung des Schuldausschlusses infolge von Geistesstörungen und Verhandlungsunfähigkeit nicht mehr Freispruch, sondern ein Sonderurteil zur Folge haben. Anlässlich des Falles Hadfield wurde ein Gesetz (Criminal Lunatic Act) verabschiedet, das das Strafgericht verpflichtete, ein Sonderurteil auszusprechen, durch das solche Täter gleichzeitig "für unschuldig infolge von Geisteskrankheit" (not guilty by reason of insanity) erklärt und eingesperrt wurden. Nach der Intervention Königin Viktorias 1883 lautete das Sonderurteil bis 1964 "schuldig, jedoch geisteskrank" (guilty, but insane), doch schickten die Strafrichter geistesgestörte Täter weiterhin ins Gefängnis, "bis der Wille seiner Majestät sich kundtut".

Schlüsselwörter: Strafrecht, Täter mit psychischen Störungen, England, Mittelalter